

Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Geografiya fani o'qituvchisi Xudoyorov Lochinbek
Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi
2-kurs talabasi Xolmurodova Dinara
Shahrisabz State Pedagogical Institute
Teacher of Geography Khudoyorov Lochinbek
Department of Geography and Fundamentals of Economic Knowledge
2nd year student Kholmurodova Dinara

OILA VA UNING DEMOGRAFIK TARAQQIYOTI FAMILY AND ITS DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT

Annatsiya: Ushbu maqolada oila tushunchasi va uning o'rganish obyekti bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlardan kimlar taqdidot o'tkazilganligi shuningdek, oila asosi BMTning ta'rificha "Bir oila — butun insoniyat oilalarining birligidir", u jamiyatning kichik vatan ichra vatandir deya tavsif bergan. Qashqadaryo viloyati "Oila" ilmiy-amaliy markazi bilan birgalikda "Oilada nechta farzand bo'lgani ma'qul" mavzusida ijtimoiy so'rovnoma natijalarining tahlili ham bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Jamiyat, farzand, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy, demografik mezon, ijtimoiy mezon, iqtisodiy mezon.

Abstract: This article presents the contributions of domestic and foreign scientists to the concept of family and its object of study, as well as the UN definition of the family as "A family is the unity of all human families", which describes society as a small homeland within a homeland. An analysis of the results of a social survey on the topic "How many children is it better to have in a family" in conjunction with the Kashkadarya region "Family" scientific and practical center is also presented.

Keywords: Society, child, socio-economic development, food, clothing, housing, demographic criteria, social criteria, economic criteria.

Jamiyat tashkil topishida, uning davomiyligini ta'minlashda oila ijtimoiy demografik manba hisoblanadi. Insonning dunyoga kelishi, yangi avlodning paydo bo'lishi, avlodlar almashinuvi asosan oilada sodir bo'ladi. Farzand tug'ilib, kamolga yetib, shaxs sifatida shakllanishiga qadar lozim bo'lgan barcha ta'lim-tarbiya oila muhitida beriladi. Insonning ota-ona, qarindosh urug'iga, qadriyatlariga, atrof-muhitga va tabiatga bo'lgan munosabatlari dastlab oilada

boshlanadi. Shu bilan birga oila urf-odatlarini avloddan-avlodga yetkazuvchi ijtimoiy guruh hisoblanadi.

Har bir jamiyat a'zosi mana shu jamiyatning kelajakdagi vorisi bo'lib, kelayotgan yosh avlodni shu jamiyatga xos bo'lgan urf-odat, an'ana, qadriyatlarga munosib bo'ladigan yosh avlodni shallantiradilar. Bu jarayonda nafaqat otaona, qarindosh-urug'lar, balkim, shu jamiyatning boshqa a'zolari ham faol ishtirok etadilar. Biz buni ta'lim, sport, sog'liqni saqlash, din va boshqa yo'nalishlarda ham ko'rib boramiz.

Oila jamiyat bag'rida tashkil topib, taraqqiy etib borar ekan, o'zi ana shu jamiyatning kichik bir bo'lagi sifatida namoyon bo'ladi[2]. Jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, oila taraqqiyotiga ham ta'sir etadi. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot rivojlangan davlatlarda oila va unda yuz beradigan demografik jarayonlarga qarashlar bir tomonlama bo'lib, borayotganligi tashvishlanarli holat bo'lib, qolmoqda[3]. Aksincha ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy etib rivojlanayotgan davlatlarda istiqomat qilayotgan aholining demografik faollashuvi oshib bormoqda.

Oila-bugungi shaklda Oila a'zolarining bir-birlari bilan urnumiy turmushi; iqtisodiy, mulkiy, ma'naviy, psixologik javobgarlik his-tuyg'ulari vositsasida bog'lanib turishi bilan izohlanadi. Oilada har bir oila a'zolarining ijtimoiy o'rni bor. Oila mezonlari uch guruhga bo'linadi.

1. Demografik mezon-asosan oilaning demografik holati orqali ifodalanadi. Bu mezonning turli ko'rinishlari mavjud bo'lib, ular orasida oila a'zolari tarkibiga, er va xotinning oiladagi mavjudlik holatiga, farzandlar soniga ko'ra guruhlashtirish keng tarqalgan.

2. Ijtimoiy mezon-oila a'zolarining ijtimoiy holati e'tiborga olingan holda guruhlashtiriladi. Ularning ijtimoiy kelib chiqishi, kasb-kori, oilada tutgan o'rni kabi jihatlari mezonning asosiy ko'rinishlari hisoblanadi.

3. Iqtisodiy mezon-oilaning iqtisodiy ta'minlanish darajasi e'tiborga olinib, ular kam, o'rta va to'liq ta'minlangan oilalar hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Oilaning ijtimoiy-demografik xususiyatlarini ilmiy tadqiq qilish ishlari asosan XX-asrdan boshlanadi. Oila a'zolari o'rtasida sodir bo'ladigan murakkab va serqirrali o'zaro munosabatlar ko'plab olimlar, shu

jumladan. O'zbekistonlik olimlar Jalilov X., Shoumarov B., Bekjonova M., Qoraxonov M., Mullajonov L., Shodiyev R., Bo'riyeva M. va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Ayrim manbalarda oilaning demografik funksiyasi, "nasini davom ettirish" deb, sotsiolog olimlar U.M.Sverdlov, V.A.Ryasensov, V.P.Klyuchnikov esa "inson zotini davom ettirish", A.G.Xarchev va S.D.Laptenok "aholi sonini qayta tiklash", N.G.Yurkevich "bolalarni dunyoga keltirish" kabi nomlar bilan ataganlar.

Tadqiqotda qo'llanilgan metodikaning tavsifi. Tadqiqot mavzusini o'rganish jarayonida statistik, kuzatuv, matematik. tarixiy, geografik taqqoslashva ekstrapolyatsiya usullari qo'llanilgan, shuningdek, ijtimoiy so'rovnomadan foydalanilgan.

Oilalarning demografik rivojlanish istiqbollarida sotsiologik demografik tadqiqotlar. Mazkur magistrlik dissertatsiyasini yozish jarayonida bir nechta sotsiologik tadqiqotlar o'tkazdik. Birinchi sotsiologik tadqiqot Qashqadaryo viloyatida "Oilada nechta farzand bo'lgani ma'qul?" nomli mavzusida o'tkazildi. Bizning sotsiologik tadqiqotimizning maqsadi Qashqadaryo viloyatidagi reproduktiv yoshdagi ya'ni oila qurgan va ulaming oila qurishdan oldingi rejalashtirgan farzandlari soni (o'g'il va qiz bolalar) turmush qurgandan so'ng farzandlar soni hamda reproduktiv yoshning so'ngigiga qadar yana qancha farzand ko'rishni rejalashtirayotganliklariga oid bo'lgan natijalami o'rganishdan tashqari viloyat aholisi o'rtasida reproduktiv salomatlik va tibbiy geografiya sohasidagi statistik ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish, umumlashtirish va prognozlashtirishga qaratilgan. Sotsiologik tadqiqotning amaliy asosi sifatida, shaxsning reproduktiv huquqlarining roli va ahamiyatini yana bir bor ko'rsatib o'tishlikni lozim topdik.

Sotsiologik demografik tadqiqot usulining normalari va qoidalarini hisobga olgan holda Qashqadaryo viloyati "Oila" ilmiy-amaliy markazi bilan hamkorlikda tadqiqotlar o'tkazildi-tadqiqot ishining vazifalaridan hisoblangan farzandlar dunyoga kelishiga sabab bo'luvchi ba'zi holatlarning ta'siri ham hisobga olinib quyidagi natijalar olindi. Ya'ni oiladagi farzandlar soni, ularning dunyoga kelishida ota yoki onaning qaysi biri hal qiluvchi qarorni qabul qilishda ahamiyatli ekanligi yoki har ikkisining ham ahamiyati birdek ekanligi, farzandlar dunyoga kelishida

ota va ona uchun davlat tomonidan moddiy qo'llab—quvvatlashning ahamiyati qay darajada bo'lishi lozimligi e'tiborga olindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1 Буриева М.Р. Рождаемость в Узбекистане.—Т.: Фан, 1991.
2. Буриева М.Р. Демография асослари. - Т.: <<Университет>>, 2000, 157 б.
3. Буриева М.Р. Оила демографияси. -Т.: <<Университет>>, 1997, 44 б.